

Віра МЕНЬОК

**ПРО ВЗАЄМИНИ ІНТЕНЦІОНАЛЬНОСТІ
ЛІТЕРАТУРНОГО ТЕКСТУ ТА ІНТЕНЦІЙ АВТОРА:
В РІЧИЩІ ТЕОРІЇ РОМАНА ІНГАРДЕНА**

Теоретико-літературні розважання у пропонованій статті зосереджено на ще не усвідомленій в українському літературознавчому дискурсі інгарденівській теорії інтенціональності літературного тексту як інтенційного предмета та інтенцій автора, який перебуває в автентичних і неминучих взаєминах з цим предметом. Інтенції автора та інтенціональність тексту здійснюються у взаєминах живої діалогічності триєдності, зароджуючись в онтологічній першоедності спілкування; розгортаючись у процесі артистичного втілення як зверненості один до одного та збереження своєї різності; завершуючись у творчому акті в їхній єдності-неповторності.

Ключові слова: Роман Інгарден, літературний текст, інтенціональність, авторська інтенція, інтенційний предмет, інтенційний момент, діалогічна взаємодія.

У сучасному українському літературознавчому дискурсі герменевтична феноменологія посідає одне з чільних місць посеред різних методологій прочитання, тлумачення, інтерпретації та рецептивного освоєння літературної творчості загалом і літературного тексту/твору зокрема. В контексті цієї методології особливу вагу має філософська теорія літературної творчості видатного європейського філософа й літературознавця ХХ століття Романа Інгардена, котрий, услід за своїм учителем Едмундом Гуссерлем, говорить про літературну творчість не стільки з позицій естетики й поезики, скільки з позицій її розуміння як філософського феномену. Саме його розуміння феномену, відмінне від ідеалістичної концепції Гуссерля, є

засадничим методологічним підходом до інтерпретації літературних текстів, позаяк Інгарден надає метафізиці статусу науки, розважаючи феномен творчості як дійсно існуючий інтенційний предмет, а не як ідеальну перспективу реалізації.

Усвідомлення й вивчення філософії літератури Романа Інгардена перебуває в Україні на початковій стадії, що пояснюється насамперед відсутністю перекладів українською мовою філософської та літературознавчої спадщини цього теоретика. В українському теоретико-літературному дискурсі фактично не існують (бо не усвідомлені й контекстуально не освоєні) ключові поняття теорії Інгардена, позаяк невідомі його дві основні праці, дотичні до літературознавства: „Про літературний твір” та розділ „З теорії літературного твору” фундаментального дослідження „Нариси з філософії літератури”. Завдяки відомому львівському теоретикові літератури Марії Зубрицькій, маємо на сьогодні український переклад фрагменту праці Романа Інгардена „Про пізнавання літературного твору” [3], що, однак, є лише мінімальним кроком на шляху необхідного подолання суттєвої прогалини в теоретичному усвідомленні європейського літературознавчого досвіду минулого сторіччя в Україні. Бо ж актуально маємо стійкий стереотип послідовності знакових імен у дискурсі феноменологічної й герменевтичної методологій дослідження культури й літератури: Едмунд Гуссерль, Ганс Георг Гадамер, Мартін Гайдеггер та Поль Рікер. Такий стереотип, однак, вимагає свого неминучого доповнення: після імені Гуссерля неодмінно мусить знаходитися ім’я Романа Інгардена, що стане можливим після системно-контекстуального вивчення в Україні багатогранної філософсько-літературознавчої спадщини цього теоретика. Пропонована розвідка накреслює один із принципових аспектів у теорії Інгардена, що його необхідно брати до уваги сучасному теоретикові літератури, котрий досліджує літературний текст у річищі взаємин інтенцій автора та інтенціональності тексту як самоідентичного феномену, як „особливого випадку інтенційного предмета, здатного існувати поза конкретно людською свідомістю – чи то свідомістю автора, чи то читача” [4, 147].

Зацікавленість творчістю Романа Інгардена останнім часом фіксована в теоретико-літературному середовищі Люблінського університету Марії Кюрі-Скłodовської та Львівського національного університету ім. Івана Франка. Як результат цих зацікавлень, нещодавно з'явився перший том „*Studia Ingardeniana*” [13], окремі розвідки якого акцентують фундаментальні поняття і проблеми інгарденівської феноменології, але загалом цей збірник не ліквідує білих плям ані в польському, ані в українському інгарденознавстві. Натомість останнім часом в українському методологічно-літературознавчому контексті маємо декілька перекладних позицій з польського літературознавства, які дають системне уявлення про феноменологію літератури Романа Інгардена, хоча не виокремлюють його теорії інтенціональності та авторської інтенції як органічно артикульованої й різносторонньо аргументованої методології літературних досліджень. Найбільш вагомими видаються розважання Данути Уліцької [9], котра пропонує системний погляд на філософію літератури Романа Інгардена. Зоф'я Мітосек [5] також конструює компетентний коментар щодо феноменології літератури загалом, акцентуючи домінуюче у ній місце теорії Інгардена. Ці дві теоретико-літературні рефлексії слугують змістотворчими чинниками пропонованої статті, хоча не вибудовують її концептуального стрижня, позаяк не торкаються засадничих проблем інтерпретації взаємин тексту і автора, що на них зосереджуємо нашу увагу. Необхідно також зазначити, що феноменологія Романа Інгардена в дискурсі сучасної теоретико-літературної думки зафіксована в аналітичній парадигмі одного з найвидатніших польських літературознавців сьогодення Ришарда Нича [6]; про інтерпретацію й особливості оцінювання літературного твору в річищі естетики й аксіології Інгардена цікаво говорить культовий польський теоретик літератури Януш Славінський [8]. Найближче до інгарденівської теорії інтенціональності літературного тексту як інтенційного предмету, котрий є філософським феноменом з перспективою свого онтологічного й естетичного втілення підійшов Войцех Каляга [4]; Едвард Бальцежан натомість розважає здебільшого про естетичну частину наукової спадщини Інгардена,

поминаючи засаду онтологізації естетичного в його теорії культури й літератури [1].

Опираючись на існуючий потенціал літературознавчої рецепції теорії Інгардена (здебільшого в польському літературознавстві) та на основі творчості теоретика (беруться до уваги твори Інгардена польською мовою та фундаментальний „Словник філософських понять Романа Інгардена” [12]), пропонована розвідка зосереджується на інспірованих його теорією діалогічних взаєминах інтенціональності літературного тексту та інтенцій автора, необхідність розуміння яких є насущною й актуальною для кожного сучасного літературознавця.

Філософські засади процесу літературної творчості, згідно з концепцією Романа Інгардена, можна сконденсовано сформулювати так: інтенціональність тексту у взаємодії з авторськими інтенціями прямують назустріч одне одному і досягають злиття на вершині-результаті творчості – в „інтенційному моменті”. Подібна „формульність” властива науковому стилеві Інгардена, однак за нею приховуються глибокі герменевтичні смисли творчого процесу, мистця та його творіння. Саме цим герменевтичним смислом, утіленим в концепції теоретика, присвячується ця стаття.

Інтенції автора та інтенціональність тексту перебувають у спільному інтерпретаційному просторі, будівництвом якого виступають і текст, і автор, і інтерпретатор. Повноцінним і цілісним інтерпретаційним простір постає лише за умови, що інтерпретаційна діяльність визнається за кожним трьох з названих будівничих.

У сучасному літературознавчому обігу поняття „авторська інтенція” досить широко вживане, проте існує суттєва необхідність його уточнення, вироблення його „прозорого” змістового обсягу. Згідно з ученням Романа Інгардена, авторська інтенція – це „[...] первинний момент, який не можна розкласти на більш прості моменти. Релятивно найбільш вдало можна усвідомити, чим він є, якщо визначити його як «звернення до чогось» або «ставлення до чогось». Завдяки йому (або в ньому самому), акт звертається до чогось, висловлює ставлення до

чогось” [12, 102].¹ Отож, авторська інтенція – це первинна, цілісна єдність скерованості автора (його думок, почуттів, замірів, очікувань, задумів тощо – будь-яке виокремлене з цього ряду визначення не буде повним, а тому не відповідатиме поняттю „інтенція”) на той об’єкт, який є своєрідним „полем тяжіння” для становлення, розгортання і завершення творчого акту автора.

Найскладнішим для теоретичного пояснення і проявлення є питання об’єкта авторських інтенцій. На кого і на що скерований, націлений автор у своїй інтенції: на себе самого, на власну мету, на можливі й передбачувані рецепції його твору, а чи, передовсім, – на об’єктивні смисли буття, з яких, усередині яких зароджується його творча потенційність і активність? Це питання не риторичне і не однозначне, тому не передбачає однозначної відповіді. Тут ідеться про різнорідність, часто протиставність, часто взаємовиключеність авторських інтенцій. Адже автор у своїх інтенціях може прагнути утвердження власного „я”; може створювати рефлексивний простір для продуктивного співіснування свого „я” та „я” інших; може перебувати у „полі” контемпліційного намагання здійснити прорив до трансцендентного; може „вслухатися” в голос тих первинних смислів буття, що втрачені чи забуті людьми, але йому – єдиному й обраному – призначені. Кожна з можливих моделей авторських інтенцій має право на існування і містить у собі перспективу діалогічних взаємин з інтенціональністю тексту.

Як слід розуміти інтенціональність тексту і як з нею пов’язаний інтенціональний акт, учасниками якого виступають і текст, і автор одночасно? Роман Інгарден стверджує, що саме поняття „інтенціональний” має ширший смисловий обсяг, ніж поняття „інтенція”. Окреслення „інтенціональний”, за Романом Інгарденом, „застосовується, з одного боку, для визначення акту свідомості, що містить у собі інтенційний момент, а з іншого, – для визначення предмета, що відповідає цьому актові і ним створеного” [12, 102]. Так само й інтенціональність тексту – це нерозривна єдність свідомості, що творить, і тих первнів, які „будують” її як таку, що творить. Іншими словами,

¹ Тут та в усіх наступних випадках переклади польських цитат українською мовою автора статті – В.М.

інтенціональність тексту – це злиття пізнавальних і відкривчих інтенцій автора з тим предметом буття, котрий відповідає авторському актові відкриття-пізнання, стаючи необхідним енергетичним джерелом цього акту. У лоні акту мистецької креації неодмінно знаходять свою реалізацію авторські інтенції, що проявляються в ньому з різним ступенем активності. Найбільш „виявленими” вони є в „інтенційному моменті”, котрий утілює в собі зустріч інтенціональності тексту та інтенцій автора. Іntenційний момент рівноналежить і авторові (його інтенціям), і текстові (його інтенціональності): інтенціональність тексту передбачає утілення в собі інтенцій автора, позаяк лише завдяки йому (тексту) – живому й дійсно чинному (згідно з інгарденівським розумінням категорії „феномен”) – авторська інтенція може бути відкрита і явлена в слові; інтенції автора, своєю чергою, скеровані до інтенціональності тексту, позаяк автор творить шляхом освоєння не тільки реально існуючого простору, але й простору, суттєво-часове наповнення якого він відчуває інтуїтивно, за посередництвом передбачення, натхнення, прозріння, уяви, фантазіювання тощо. Кожна творча рефлексія автора, котра народжується і живе поза вимірами реальної дійсності та її подієвої логіки, своєю внутрішньою сутністю і своїм активним творчим первнем потужно скерована до інтенціональності тексту.

У нескінченних обрях взаємодії авторських інтенцій та інтенціональності тексту немає місця спробі визначити, довести, хто є первинним, вихідним фактором творчого процесу: інтенціональність тексту, чи інтенції автора. Визначення подібної „першості” було б некоректним як стосовно тексту, так і стосовно автора. Адже, як переконливо констатує Володимир Топоров, зрозуміти мистецьку діяльність можна лише за умови визнання глибинної і неподільної єдності творця і його творіння: „Проблема єдності поета і створюваного ним тексту може виникнути лише у тому духовному контексті, де визнається внутрішній глибинний зв’язок Творця і творіння, суб’єкта творчості та його об’єкта. Без визнання такого зв’язку не може існувати й самої проблеми єдності” [7, 26]. Не випадково у Топорова йдеться про „духовний контекст” єдності творця і творіння: лише в духовних вимірах творчості можливе визнання

первинних, глибинних зв'язків тексту й автора. Таке визнання неминуче веде до відкриття цих зв'язків-єдності та їх утілення-виявлення в інтенційному моменті мистецького акту. Творчий процес загалом необхідно усвідомлювати як неперервну взаємодію інтенціональності тексту та інтенцій автора. Суть такої взаємодії – в їхній зустрічі. Іншими словами, така взаємодія – це процес розуміння, що прагне досягнення своєї ідеальної мети, себто свого взаємного завершення-порозуміння.

Про розуміння, яке веде до порозуміння, говорить Михайло Гіршман, окреслюючи творчість як діалог живої триєдності: „Первинна всеєдність може проявити себе лише як спілкування багатьох, і в такому сенсі спілкування первинне, а виокремлені в цьому спілкуванні індивідуальності вторинні. З іншого боку, лише у спілкуванні може проявитися і здійснитися людина в єдності своєї універсальності й унікальності як єдина [одинична – В.М.] особистість. Діалог є людським буттям – спілкуванням, що поєднує в собі три змістові компоненти: 1) першоєдність всього і всіх; 2) спілкування багатьох; 3) одиничність кожного. Діалог здійснює єдність, множинність і одиничність людського буття в їх первинному взаємозв'язку, розвитку та – в ідеальній перспективі – злагодженій взаємодії між собою. Тому діалог – це не подвійний зв'язок, а «жива триєдність», і його кінцева мета й регулятивна ідея – порозуміння” [2, 5]. Приймаючи за основу таку триєдину сутність діалогу-творчості, доходимо вияснення проблеми діалогічної взаємодії інтенціональності тексту та інтенцій автора, „знімаючи” саму можливість виникнення питання, хто первинний: текст чи автор? У такій взаємодії первинне самé спілкування як смисл існування в його категоріальному розумінні, як смисл будь-яких, у тому числі творчих, взаємин.

Спілкування як виявлення глибинно-первнєвої суті буття – розуміння – змістово наповнює інтенціональність тексту та інтенції автора, об'єднуючи-розділяючи їх в неподільне категоріальне ціле розуміння, котре в ідеалі передбачає порозуміння. Взаємодія інтенціональності тексту та інтенцій автора вибудовує динаміку діалогічної триєдності: першоєдність тексту і автора, закладена в імманентній ідеї первинного спілкування – розгортання першоєдності в мистецькому акті як

спілкування різних і рівних учасників, котрі зберігають й утілюють власні смисли-вартості, але обернені своїм обличчям до інших смислів-вартостей (текст і автор взаємообернені один до одного) – завершення першоєдності як осягнення вартісно-сислової єдності (одиночності) і тексту, і автора, котра (одиночність, неповторність, унікальність) знову набуває внутрішньої націленості на первинну першоєдність, прямуючи до універсальної ідеї творчості, тобто до спілкування.

У концепції взаємодії інтенціональності тексту та інтенцій автора вельми важливо не порушити їх органічної, живої єдності; уникнути абсолютизації одного з учасників діалогу. Застерігаючи від таких абсолютизацій, Володимир Топоров зауважує: „Окрему увагу звертають або на поета, або на текст. У першому випадку виходять з того, що в поетові є уже все, що визначає його текст; головне – ті «душевні сили й духовні ідеї», які зумовлюють виникнення текстів художньої літератури; самі ж тексти ніби позбуваються своєї суверенності і в кожному разі відходять на другий план: вони лишень кінцевий і оречевлений вихід названої духовної домінанти. У другому випадку спираються на те, що текст є імманентним і самим у собі, що він у певному розумінні надособистісний і позабіографічний і що для свого повного й адекватного розуміння текст не потребує звернень до чогось «зовнішнього» стосовно нього, зокрема, до автора тексту” [7, 26]. Обидва випадки абсолютизацій, названі Топоровим, однаково „небезпечні” і для автора, і для тексту, позаяк ведуть до їх односторонньої інтерпретації, до абстрактного дуалізму-протиставлення. Необхідний шлях подолання такого – вельми сумнівного в теоретичному плані – протиставлення-абсолютизації накреслено у викладеній вище концепції діалогічно триєдиної взаємодії інтенціональності тексту та інтенцій автора.

Зовнішній, поверхневий ряд репрезентує двох учасників такої взаємодії – текст і автора. Йдеться однак про інтенції автора та про інтенціональність тексту, тому виникає певний третій – первинний і основний – учасник цих діалогічних взаємин. Виявити його на предметно-художньому рівні (в царині поезики), знайти для нього точну дефініцію, включити його як конкретну персоналію у процес мистецького акту неможливо. Це внутрішній,

глибинний смисл, що на засаді ідеї спілкування-розуміння організує, вибудовує і екзистенційний, і творчий простір. Це інтенціональний смисл, котрий не передбачає і не шукає свого „оречевлення” у написаному автором творі, але зумовлює, уможлиблює цей твір з усіма його репрезентативними структурами, образами, сюжетами тощо. Роман Інгарден не випадково називає цей смисл „порожнім”, але це та особлива – смислотворча – порожнеча, котра містить у собі саму ідею змісту, втіленого у всій множинності літературно-творчого потенціалу.

Смисл інтенціонального акту суттєво відрізняється від акту пізнання дійсно існуючої реальності, хоча обидва ці акти перебувають у продуктивних і нерозривних реляціях як складові чинники мистецької діяльності автора. У „Словнику філософських понять Романа Інгардена” читаємо: „[...] зміст акту [інтенціонального – В.М.] слід відрізнити від пізнаваного наочного змісту. Цей перший є ненаочним, якби порожнім. Суб’єкт не пізнає його, але завдяки йому щось уявляє, прямуючи до певного предмета, сутність якого саме цим порожнім змістом визначається. За посередництвом одночасного пізнання й утілення того чи іншого наочного змісту, – ненаочний набуває наповненості” [12, 103].

Істотна змістовність, духовно-естетичний смисл літературного твору народжуються завдяки одночасному пізнанню й утіленню автором реальності, котра існує і в дійсних, і в інтуїтивно передбачуваних ним вимірах. Те, що існує в емпіричній дійсності, творчо пізнається автором; те, що існує у позаемпіричних глибинах смисловартостей, відкривається і творчо регенерується автором. Тому глибинні – в емпіричному розумінні „порожні” – смисли, закладені в інтенціональності тексту, активізують інтенції автора, уможлиблюють його артистичну діяльність. З іншого боку, пізнавально-творча діяльність автора, звернена до репрезентативно існуючого світу, стає тим чинником, який перетворює інтенціонально нерепрезентативний смисл-ідею на здійснений, утілений у творі мистецтва. Реальним „здійснювачем” інтенціонального смислу тексту завжди буде жива особистість – виконавець естетичного чину, а не будь-який абстрактний суб’єкт. На цю тему Михайло Гіршман зауважує, що „не абстрактно теоретичний, естетичний

чи будь-який інший суб'єкт взагалі, а тільки реально жива, мовляча і діюча людина може конкретно мислити й чинно здійснювати" [2, 7] першоедність спілкування. Іntenції автора – це реальні (зауважмо: не ідеальні, як мало б впливати з логіки гуссерлівської феноменології) „здійснювачі” інтенціональних смислів тексту, але, з іншого боку, і знову повертаючись до вихідних моментів наших розважань: інтенціональні смисли тексту передбачають, „провокують” іntenції автора й існують як енергетичні зумовленості утілення останніх.

Діалогічна природа взаємодії іntenцій автора та інтенціональності тексту зумовлює дистанцію між ними, котра, як сутнісна характеристика єдності-єдиності (одиночності) такої взаємодії, за жодних умов не передбачає свого „зняття”, зникнення. Зустріч авторських іntenцій та інтенціональності тексту в іntenційному моменті закріплює, підтверджує цю дистанцію, але ніколи не „знімає” її. Тому іntenційний момент у самому творі неможливо „побачити” на словесно-мовному рівні, неможливо його пояснити, але його можна розуміти (але не зрозуміти остаточно) у вимірах автентичної здатності інтерпретатора відкривати приховані смисли й істинні вартості мистецтва – здатності бачити невидиме і чути нечутне. В цьому й полягає утвердження дистанції між власне авторськими смислами та першосмислами тексту в момент їхньої зустрічі. Подібне дистанціювання знайшло своє теоретичне обґрунтування у Романа Інґардена: „... всюди предмет даного акту [інтенціонального – В.М.] завдяки іntenційному моментові виявляється ... «відокремленим» («відторгнутим») від самого акту, а тим самим і від суб'єкта, котрий цей акт здійснює” [12, 103]. Проясняється головне: інтенціональні смисли тексту, що вибудовують іntenційний предмет мистецького акту, завжди відокремлені від власне авторської діяльності в цьому акті, а отже – і від самого автора та його іntenцій. Іntenціональність тексту зберігає свій імманентний смисл – і до виникнення авторських іntenцій, і в процесі їх реалізації, і поза їх утіленнями у творі.

Мовні тексти-структури і тексти-творіння художньої літератури засадничо різняться між собою, позаяк містять у собі відмінні іntenційні предмети – відмінні за їх внутрішньою

сутністю. Роман Інгарден виокремлює декілька груп інтенційних предметів, серед яких найважливішими вважає твори мистецтва. У своїй теорії мови Інгарден подолав психологізм і, окрім цього, не погодився з трактуванням мовних текстів як ідеальних предметів (всупереч Мартінові Гайдеггеру), позаяк значення таких текстів можуть змінюватися у різних контекстах. Мовні тексти (слова, речення, комплекси речень, синтаксичні цілі тощо) теоретик вважає результатом свідомих інтенціональних операцій. Значення слів та змісти речень він визначає, як „похідні інтенціональні реконструкції ... конкретних інтенцій, що містяться в актах свідомості” [12, 104]. Використовуючи слова загальнозрозумілої мови, ми щоразу відроджуємо, реконструюємо первинні інтенції того чи іншого вживаного нами слова. Народження нових значень слів, а звідси – і змістів речень – у мовному тексті відбувається за допомогою так званих „похідних інтенцій”, які поєднують у собі первинні, імманентні інтенції певного слова і нові, заново виниклі, власне авторські. Первинні й похідні інтенції мовних текстів, згідно з теорією Романа Інгардена, вступають у взаємодію (доповнення, розширення, подолання значень слова) в актах свідомості, тому й не посідають ідеальних характеристик, які б виводилися з онтології буття. Властивий інтенційний предмет, не пов’язаний зі свідомо похідною інтенцією, яка створює нове значення слова, залишається відокремленим від цього нового значення і продовжує існувати імманентно.

Інтенціональність тексту та інтенції автора в мовних текстах не передбачають такої безумовної взаємодії, як у художніх творах мистецтва. Інтенційний предмет, утілений в мовному тексті, здебільшого втрачає свій первинний зв’язок з інтенціональністю тексту. Це пояснюється тим, що інтенційний предмет мовного тексту створюється, властиво, свідомими чинниками людської діяльності, які не завжди посідають діалогічну природу онтологічної першоедності спілкування і не завжди відчувають необхідність її присутності в собі як регулятивної ідеї. Звідси випливає, що зустріч авторських інтенцій та інтенціональності тексту можлива не завжди і не за будь-яких обставин. Така зустріч може відбутися лише у тексті-творінні, у творі мистецтва, в якому і через який автор відкриває

собі й іншим глибинні, первинні смисли буття, відкриває ті вартості, що ними „володіє” інтенціональність тексту.

Теорія інтенціональності Романа Інгардена безумовно актуальна для теорії художньої творчості, для теорії літературної інтерпретації, позаяк, зароджуючись у філософській феноменології Едмунда Гуссерля, одночасно виходить поза її межі, долаючи її. Зупинимось хоча б на тому, що Роман Інгарден не поділяє ідеалістичних схильностей до абсолютизації інтенціональності, не обмежує своїх зацікавлень, як це робив його попередник, уважаючи, що „феноменологія виводиться з інтенціональних підвалин; але одразу ..., не включаючи в коло своїх роздумів проблеми дійсного (теперішнього) існування того, що усвідомлюється свідомістю” [10, 303]. Інгарден же, навпаки, у трактуванні мистецької діяльності робить продуктивну спробу поєднання імманентної інтенціональності та автентичних авторських інтенцій. Або, скажімо, для Гуссерля достатньо націленості інтенції на предмет, щоби цей предмет назвати інтенційним – Інгарден натомість переконаний, що за створеним інтенційним предметом може виникати новий предмет, який уже не буде інтенційним (це очевидно на підставі його теорії мовних текстів).

В ученні Романа Інгардена подолана „чиста” феноменологія, що відкриває потужну перспективу для подальших теоретичних розважань і вирішень актуальної у всі часи проблеми взаємодії тексту і автора у творчому процесі та поза його межами.

Для повнішого розкриття поставленої проблеми необхідно звернутися до різноможливих моделей „присутності”, втілення інтенціональності тексту в мистецькій діяльності, яка, безсумнівно, окрім тексту і автора, має третього й необхідного персоніфікованого учасника – інтерпретатора. Підсумовуючи розважання про взаємини інтенціональності літературного тексту та інтенцій автора, окреслимо інтенціональність тексту з огляду на його чинну присутність в засадничих площинах становлення, розгортання і завершення мистецької діяльності:

- 1) до виникнення авторських інтенцій;
- 2) всередині творчого акту (в процесі здійснення, звернення, реалізації мистецького акту);

3) у художньому просторі завершеного авторського тексту;

4) у процесі виникнення й утілення інтерпретаційних інтенцій;

5) поза межами суб'єктно-предметних, індивідуально-особистісних впливів на завершений авторський текст.

Це, властиво, парадигматика інтенціональності літературного тексту в його часопросторовій локалізації та творчо-діяльнісній персоніфікації, а водночас – визначення перспективи і логічного продовження досліджуваної проблеми.

На завершення ще один аспект теорії Романа Інгардена – цього разу як вектор від онтології взаємин інтенціональності тексту та інтенцій автора до аксіології цієї проблеми. Вектор цей, зрозуміло, буде тут лишень засигналізовано, з перспективою його детального пояснення в подальших дослідженнях. Отож, теоретик, апелюючи до онтологічної компетенції реципієнта, говорить про літературний текст як особливий інтенційний предмет, який може існувати поза будь-якою свідомістю: як поза свідомістю автора, так і читача. Але, з іншого боку, ніби заспокоюючи аксіологічну тугу цього ж реципієнта, Інгарден говорить про те, що будь-який інтенційний предмет існує в колі його оцінювань і пошуку його вартості. Видатний польський теоретик літератури Януш Славінський говорить на цю тему: „Відповідно до чудової формули Інгардена, оцінювання – це «відповідь на цінність» – відповідь, у якій «даному цінному предмету засвідчують визнання і подив». Проте, щоб могли відповісти на цінність (зрештою, не тільки визнанням і подивом, а й неприйняттям і критикою) – треба її спочатку у предметі розпізнати, тобто видобути зі стану потенційності. Зазвичай говорять, що цінності об'єкта неначе накладаються нам, коли ми з ним спілкуємось. Це правда, але так діється лише тому, що ми заздалегідь володіємо якоюсь більш-менш розвиненою категоризацією цінностей, важливих у даних обставинах. Без цього їхнє «мовлення» було б для нас невідчутним” [8, 106].

Отож, «мовлення» вартостей інтенціональності тексту, як і «мовлення» авторських інтенцій одночасно скеровані до реципієнта, котрий ці вартості здатен розпізнати, якщо володіє

необхідною у тому чи іншому контексті категоризацією цих вартостей. Так чи інакше, віднайде інтенційний предмет того реципієнта-інтерпретатора, котрий такою аксіологічною категоризацією володіє чи ні, – первинною й універсальною залишається сама вартість, яка має імманентний, понадчасовий і самоідентичний характер і яку творить той поет/мистець, котрий здійснення своїх авторських інтенцій бачить у діалогічно триєдиному поєднанні з інтенціональністю тексту, всеціло прагнучи до зустрічі, злиття з цією інтенціональністю в інтенційному моменті. Це складний шлях до онтологічного порозуміння, а не лише до аксіологічного оцінювання, але такий шлях єдино можливий для поета, як це впливає з концепції Романа Інгардена.

Поет покликаний творити особливу вартість, яка долає межі емпіричної реальності – вартість, яка живе у глибинній першоедності творця і творіння, у самій онтології буття. Відкриваючи й утілюючи її, поет водночас радіє і страждає, позаяк завжди залишається на грані між світом творчих глибин-висот та світом реального екзистенціювання людей. Подолати цю грань, переступити через неї неможливо. Про трагічну долю творчої особистості Роман Інгарден писав: „На краю двох світів: одного, з якого виростає і який переростає зусиллям свого духа, і другого, з яким зближується у найцінніших своїх творіннях, стоїть людина, в кожному з них не знаходячись «удома». Прагнучи втриматися на цьому краю, щоразу знову скута безсиллям фізико-біологічного світу й обмежена його природою у своїх можливостях, але разом з тим, відчуваючи його недостатність і невідповідність щодо своєї людської сутності, людина добуває з себе силу творчого життя і оточує себе новою дійсністю. Тільки ця дійсність відкриває їй перспективи цілком нових вимірів буття, але в цьому новому, передчутому світі вона знову знаходить чужі їй, як і світ, з якого вона походить, сили, які значно сильніше переростають її, ніж усе те, до чого вона зуміла дорости. В цьому полягає її особлива роль у світі й одночасно необхідне джерело її трагічної, самотньої боротьби, багатьох її поразок і небагатьох, або ж ніколи не досягнутих перемог” [11, 19].

Література

1. Бальцежан Е. Естетика: четверта частина семіології // Теорія літератури в Польщі. Антологія текстів. Друга половина XX – початок XXI ст. – К.: Видавничий дім “Києво-Могилянська академія”, 2009. – С. 322 – 332.
2. Гиршман М. Диалог и проблема рубежа веков // Античність – сучасність (питання філології). – Збірник наукових праць. – Вип. 1. – Донецьк: ДонНУ, 2001. – С. 4 – 9.
3. Ингарден Р. Про пізнавання літературного твору // Слово. Знак. Дискурс. Антологія світової літературно-критичної думки XX ст. / За ред. Марії Зубрицької. – Львів: “Літопис”, 1996. – С. 136 – 163.
4. Каляга В. Туманності тексту // Теорія літератури в Польщі. Антологія текстів. Друга половина XX – початок XXI ст. – К.: Видавничий дім “Києво-Могилянська академія”, 2009. – С. 141 – 172.
5. Мітосек З. Феноменологія літератури // Мітосек З. Теорія літературних досліджень. – Сімферополь: “Таврія”, 2005. – С. 132 – 162.
6. Нич Р. Літературологія. Погляд на історію сучасної теоретико-літературної думки у Польщі // Теорія літератури в Польщі. Антологія текстів. Друга половина XX – початок XXI ст. – К.: Видавничий дім “Києво-Могилянська академія”, 2009. – С. 12 – 38.
7. Топоров В.Н. Об “экстропическом” пространстве поэзии (поэт и текст в их единстве) // От мифа к литературе. – М.: Книга, 1993. – С. 26 – 42.
8. Славінський Я. Аналіз, інтерпретація та оцінювання літературного твору // Теорія літератури в Польщі. Антологія текстів. Друга половина XX – початок XXI ст. – К.: Видавничий дім “Києво-Могилянська академія”, 2009. – С. 87 – 110.
9. Уліцька Д. Феноменологічна філософія літератури // Література. Теорія. Методологія / Упорядкування і наукова редакція Данути Уліцької. – Переклад з польської Сергія Яковенка. – К.: Видавничий дім “Києво-Могилянська академія”, 2006. – С. 114 – 136.
10. Husserl E. Idee czystej fenomenologii i fenomenologicznej filozofii. – Warszawa: PWN, 1967. – 580 s.
11. Ingarden R. Szkice z filozofii literatury. – Kraków: “Znak”, 2000. – 204 s.
12. Słownik pojęć filozoficznych Romana Ingardena / Red. naukowa A.J. Nowak, L. Sosnowski. – Kraków: “Universitas”, 2000. – 376 s.
13. Teka Komisji polsko-ukraińskich związków kulturowych. – Tom IV. – Studia Ingardeniana. Interpretacja tekstu literackiego. – Tom I. – Lublin: Polska Akademia Nauk Oddział w Lublinie, 2009. – 214 s.

Меньок Вера. О взаимодействии интенциональности литературного текста и интенций автора: в русле теории Романа Ингардена. Теоретико-литературные размышления в данной статье сосредоточены на ещё не осознанной в украинском литературоведческом дискурсе ингарденовской теории интенциональности литературного текста как интенционного предмета и интенций автора, пребывающего в аутентичных и неминуемых связях с этим предметом. Интенции автора и интенциональность текста пребывают в отношениях живого диалогического триединства, зарождаясь в онтологическом первоединстве общения; развёртываясь в процессе артистического воплощения как обращённости друг к другу и сохранения своей разности; завершаясь в творческом акте в единственности-неповторимости каждого.

Ключевые слова: Роман Ингарден, литературный текст, интенциональность, авторская интенция, интенционный предмет, интенционный момент, диалогическое взаимодействие.

Menyok Vira. Interrelations between intentionality of literary text and author's intentions: as viewed in Roman Ingarden's theory. The article deals with theoretical and literary reflections focused on Ingarden's theory, not studied yet in the Ukrainian literary discourse, about the intentionality of literary text as an intentional object and author's intentions who is in authentic and inevitable interrelations with this object. Author's intentions and intentionality of text exist in the interrelations of living dialogical triple unity: first originate in ontological primary unity of communication; subsequently unwrap in the process of artistic embodiment constructed of applying to each other and maintaining of the difference between them; and, finally, complete, remaining original and unique, in the creative act.

Key words: Roman Ingarden, literary text, intentionality, author's intention, intentional object, intentional moment, dialogical interaction.